

YENİKAPI MEVLEVİHÂNESİ

Haftası Kitabı: Türk Vakıf Medeniyetinde Hz. Mevlânâ ve Mevlevîhânelerin Yeri ve Vakıf Eserlerinde Yer Alan Türk-İslâm Sanatları Seminerleri (2-4 Aralık 1991), Ankara 1992, s. 93-108; a.mlf., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XII, 158; a.mlf., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Osmanlı Uygarlığı* (haz. Halil İnalcık – Günsel Renda), İstanbul 2003, I, 303; a.mlf., "İstanbul'da Mevlevîliğin Fiziksel Ortamı-The Physical Setting of the Mevlevî Order in Istanbul", *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı-The Dervishes of Sovereignty The Sovereignty of Dervishes*, İstanbul 2007, s. 79-80, 93-94, 98, çz. 3, 102; a.mlf., "Kitchens of the Ottoman Tekkes as Reflections of Imarets in Sufi Architecture", *Feeding People, Feeding Power-Imarets in the Ottoman Empire* (ed. Nina Ergin v.dğr.), İstanbul 2007, s. 216; a.mlf., "Mevlevîhânelerin Mimari Süslemesinde Mevlevîliğe İlişkin Öğeler", *Aşk Ocağında Cân Olmak-İnsanlığın Mirası: Mevlânâ Celâleddin Rûmî* (haz. Ekrem Işın), İstanbul 2007, s. 106; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003, s. 101-136; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 326-333, 339-340, 346-350, 358-359; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 431-436; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhanesi", *Surların Öte Yanı Zeytinburnu* (haz. Burçak Evren), İstanbul 2006, s. 266-293; a.mlf., "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhaneler", *İstanbul*, sy. 4, İstanbul 1993, s. 119-131; a.mlf., "Mevlevîlik", *DBİst.A*, V, 422-429; a.mlf. – M. Baha Tanman, "Yenikapı Mevlevîhanesi", a.e., VII, 476-485; *Defter-i Dervîşân: Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri* (haz. Bayram Ali Kaya – Sezai Küçük), İstanbul 2011; Erdem Yücel, "İstanbul Mevlevîhaneleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, V/11, İstanbul 1965, s. 28-33; Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhaneleri", *GDAAD*, sy. 4-5 (1976), s. 29-32; Hatice Aynur, "Saliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikler", *TT*, XI/61 (1989), s. 39.

M. BAHÂ TANMAN

YENİKÖYLÜ HASAN EFENDİ

(bk. HASAN SİRRI EFENDİ).

YENİPAZAR

Sırbistan'da
Sancak bölgesinin merkezi olan
tarihî bir şehir.

Yerel dillerde Novi Pazar olarak bilinir. Belgrad'ın 280 km. güneyinde Belgrad'ı Karadağ'ın başşehri Podgorica (Titograd) üzerinden Adriyatik sahiline bağlayan kara yolu üzerindedir. Deniz seviyesinden 496 m. yükseklikte olup vadilerle yarılmış Peştera yaylası ile yamaçları dik Rogozne ve Golija dağları arasındaki ovada İbar nehrinin küçük bir kolu olan Raška'nın kenarındadır. Balkanlar'da Osmanlılar tarafından kurulan şehirlerden biridir. Kaynak-

larda bu bölgede eski çağlarda İliiryalıların yaşadığı, Roma döneminde Azinos adıyla bilinen bir askerî istihkâm bölgesi olduğu, X-XII. yüzyıllar arasında Ras adlı Bizans sınır kalesinin bu kesimde yer aldığı zikredilir. Slavlar VI-VII. yüzyıllar arasında buraya göç edip Sırp feodal hükümrانlığını kurdu. 1168'de bugünkü Yenipazar'da bulunan St. Petar Kilisesi'nde Sırp Hükümdarı Stevan Nemanja'nın Ortodoks Hristiyanlığı kabul ettiğine dair bilgiler vardır. Deževski Sabor ile (1282) Osmanlılar'ın gelişine kadar (1390'lar) geçen sürede bölgenin ihmal edildiği ve kayda değer bir gelişmenin meydana gelmediği bilinmektedir (Mušović, *Etnički Procesi*, s. 7-13).

Yenipazar'ın bulunduğu bölge 1392-1402 ve 1439-1444 yılları arasında Osmanlı idaresi altına alınmıştı. Kesin Osmanlı hâkimiyeti ise Osmanlılar'la Sırlar arasında yapılan 1454 anlaşmasıyla gerçekleşti. Burası daha önce Sırp Despotu Vuk (Vilkoğlu) Branković'in hükmü altındaydı ve 859 (1455) tarihli Osmanlı tahririnde "vilâyet-i Vilk" denilen bölge içinde kalmıştı. Söz konusu tahrir kayıtlarında bölgede Jeleč, Zvečan, Ras ve Sjenica adlı bölgeler (vilâyet) zikredilir (BA, MAD, nr. 544). Burada eski Ras şehrinin yanında Trgovište adlı bir yerleşim merkezi vardı. İshakbeyoğlu Gazi İsâ Bey Trgovište, Pazar veya Pazarište şeklinde adlandırılan bu yerde büyük ihtimalle 1459'da Yenipazar'ı kurdu (Yenice-i Pazar / Novi Pazar), Trgovište ise Eskipazar adıyla anılmaya başlandı. Yenipazar'ın kurulduğu kesimde Parice ve Potok adlı iki küçük köyün yer aldığı Osmanlı kayıtlarından anlaşılır (krş. Šabanović, *Krajište Isabega Ishakovića*, s. 43, 54; Zirojević, sy. I [1977], s. 111). Gazi İsâ Bey yeni şehri, Ras tepesindeki eski kale ile Raška nehri arasında kalan dar ovadakine nisbetle gelişmeye daha elverişli düz bir alanda Joša-

nica deresiyle Raška'nın kesiştiği kısma kurdu.

1459-1461 yıllarında Ras bu bölgenin idarî merkeziydi ve bir subaşı ile bir kadısı vardı. Yenipazar'ın temelleri atılırken önce yolların kesiştiği Yenipazar ovasında (Bosna, Zeta ve Dubrovnik yolları) günümüzde şehrin bulunduğu yere İsâ Bey camii, imaret, çifte hamam, kervansaray, elli altı dükkânlık bir çarşı ve üç değirmen yaptırdı (BA, TD, nr. 24, s. 894; Andrej Andrejević, *Novi Pazar i Okolina*, s. 203-205). Yenipazar ticaret ve sanayi bakımından gelişince Trgovište / Pazarište geriledi. XVI. yüzyılda Batılı seyyahlar buradan yıkık ve metruk bir yer olarak söz ederler. Buna karşılık XVI. yüzyılın başlarına kadar Balkanlar'ın kuzeybatısına doğru yapılan fetihler sonucu Yenipazar'da hem ticaret hem zanaat hızlı bir şekilde gelişti. Ayrıca Dubrovnik, Saraybosna, Niş, Üsküp, Selânik, Sofya, İstanbul gibi şehirlere giden ticaret yolları güzergâhı üzerinde yer aldığından Yenipazar'da birçok kervansaray, han, hamam vb. binalar yapıldı.

Bosna sancağına bağlanan Yenipazar 1477'de Jeleč, Zvečan, Ras, Sjenica'dan meydana gelen Jeleč vilâyetinin idare merkezi oldu. Buraya Dubrovnik tüccarının gelmesiyle ticarî hayat daha da canlandı. 1468 yılındaki tahrir kayıtlarında Yenipazar'da 276 hânenin bulunduğu, bunlardan yetmiş beş hânenin (yaklaşık 380 kişi) müslümanlara, 201 hânenin (yaklaşık 1000 kişi) hristiyanlara ait olduğu görülür (Mušović, *Etnički Procesi*, s. 58). 890'daki (1485) tahrir kayıtlarında ise beş mahallede 167 müslüman (850 kişi) ve yetmiş bir hristiyan (350 kişi) hânesiyle iki Raguzalı ailenin varlığından bahsedilir. Bundan birkaç yıl sonrasına ait tahrir kayıtlarından nüfusun biraz daha azaldığı, 152 müslüman (750 kişi) ve elli dört hristiyan (330 kişi)

1690-1693 yılları
arasında
inşa edilen
Yenipazar
Kalesi

Leylek Camii – Yenipazar

ailenin yaşadığı anlaşılır. Genel nüfusun azalmasına karşılık müslüman nüfusun artması muhtemelen ihtidâların bir sonucudur. Şehir 1468'de 1400'e yaklaşan bir nüfusa sahipken 1490'lara doğru 1200'ün altına düştü. Ancak XVI. yüzyılın başlarından itibaren nüfus giderek arttı, müslümanların sayısı fazlaştı. 922 (1516) yılına ait tahrir defterlerindeki kayıtlarda 367 müslüman ve yetmiş altı hristiyan ailenin bulunduğu görülür (Hadžić, X/2 [1974], s. 160; Zirojević, sy. I [1977], s. 115-116). Müslümanların nüfus içindeki nisbeti 1530'da % 84'e çıktı. Bu son tarihte şehirde iki cami, beş mescid ve on iki mahalle vardı. Hadım Yâkuboğlu Sinan Bey Yenipazar'da imaret, mektep, hamam, birkaç dükkân, dört değirmen yaptırdı, 200.000 akçe de nakit vakfetti. Hadım Yâkub Bey'in 1492-1494 yılları arasında Bosna sancak beyliği yapan Boşnak Yâkub Paşa olduğu anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında 451 hâne, altmış beş bekâr müslüman, kırk yedi hâne hristiyan kayıtlarda zikredilir (BA, TD, nr. 211, s. 659-670). Bu durum, İslâmlaşmanın hızlandığına işaret ettiği gibi nüfusun çok arttığını da gösterir. Nüfus artışı şehrin fizikî yapısını etkiledi. 947 (1540) tarihli vakıf kayıtlarında mevcut yirmi iki vakfın çoğu binalara aittir (iki cami, altı mescid, iki imaret, iki hamam, kervansaray, medrese, üç mektep ve 156 dükkân). 1550'ye doğru Mevlânâ Muslihuddin el-Ma'denî kubbeli bir mescid, mektep, ker-

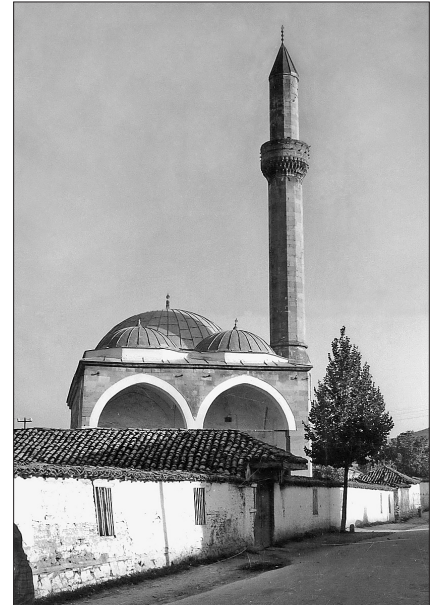
vansaray, değirmenler ve dükkânlar yaptırdı. Muslihuddin Mescidi daha sonra cuma camisi oldu (Altun Alem Camii). Şehrin XVI. yüzyıldaki durumuna dair Batılı seyyahların eserlerinde geniş bilgiler vardır. 1534'te Beredetto Ramberti önemli bir ticaret şehri olduğundan bahsederken 1550'de Zeno burayı çok sayıda cami ve kervansarayı bulunan, çeşitli ürünlerin satıldığı çarşısıyla dikkat çeken, Türkler'in, Sırp'ların, Venedikli ve Raguzalıların ikamet ettiği ticaret merkezi diye niteler. 1580'de Venedikli Poolo Contarini 6000 hâne Türk, 100 hâne hristiyan nüfustan söz eder. Fakat 6000 rakamının 1570 ve 1604 tahrirlerindeki rakamlara göre hayli fazla olması bu bilginin yanlışlığına işaret eder. Cami sayısı da on altı olarak verilir.

1604 tarihli tahrir kayıtlarına göre Yenipazar üç cami, on üç mescid, on sekiz müslüman ve dört hristiyan mahallesi-ne sahipti. 1610'da Katolik piskopos Mario Bizzi burayı 3000 hânedan meydana gelen güzel bir şehir diye anar. 1660 sonbaharında şehre gelen Evliya Çelebi, Yenipazar'ın hayli gelişmiş özelliklerine temas eder. Ona göre üç vilâyetin birleştiği bir alanda yer alan Yenipazar yedi nehir ve ırmakla çevrildiğinden toprağı çok verimli bir kazadır. Şehrin kırk-elli kadar mahallesi vardır. Kara, Hacı İbrâhim Efendi, Zülfikarzâde Mahmud Ağa, Yeleç, Tereke Pazarı ve İsâ Bey mahalleleri en önemlileridir. Mevcut yirmi üç cami arasında Yeleç mahallesindeki Altun Alem Camii, Tereke Pazarı'nda kiliseden dönüştürülen Gazi İsâ Bey Camii, Hacı Muhterem Camii ve Taşköprü Camii en meşhurlardır. Bunlardan başka on bir mescid, beş medrese, bir dârülhadis, on bir mektep ve her caminin birer mektebi vardır. Taşköprü Camii'nde iki tekke ve üç misafirhane, Raşka nehrinden sularını alan dokuz çeşme ve çarşı pazar içinde daha kırk çeşme yapılmıştır. Frenk Hanı, Saray Hanı gibi birkaç han yanında kiremit örtülü 3000 mâmur ev, üstü kapalı çarşısında 1100 dükkân, bedesten, iki hamam ve iki imaret bulunmaktadır. Şehirde Sırp, Bulgar ve Latin kiliselerinin sayısı yedidir (*Seyahatnâme*, V, 544-546). Bu rakamlar biraz abartılı olsa da XVI. yüzyıldaki durumuna göre şehrin bu tarihlerde daha da büyüdüğüne işaret eder. Yenipazar, bu gelişmesinin etkisiyle Bosna beylerbeyliği kurulduğunda bir sancak merkezi haline getirildi (1584). Sancak merkezi olma özelliği XVIII. yüzyılda da sürdü. Yenipazar sancağı Yenipazar, Eskipazar ve Stari Vlah ka-

dılıklarından oluşmaktaydı. Yenipazar kadılığı Jeleç, Yenipazar, Ras ve Vrače nahiyelerinden ibaretti (Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, s. 229-230).

1683'teki Viyana yenilgisi neticesinde Avusturya-Macaristan'ın da kıskırtmasıyla 1689'da Yenipazar, Sırp'ların hücumuna mâruz kaldı, neredeyse tamamen yıkıldı. 1706'da Raguzalı seyyah Marin Cabağa, bu harap şehrin geçmişte Doğu Akdeniz'in en meşhur şehirleri arasında yer aldığını, ancak geriye pek fazla bir şey kalmadığını yazar ve daha önce 12.000 hâne varken şimdi hâne sayısının 300'den fazla olmadığını belirtir. Şehirde hâlâ Raguzalı tüccarlar mevcuttu. Osmanlılar şehri yeniden imara çalıştı. Ortada yüksek bir mevkide taştan bir kale inşa edildi. Bununla ilgili 1098-1115 (1686-1704) tarihli inşa ve tamirat kayıtları vardır (BA, MAD, nr. 3992). Şehir ikinci büyük tehditle XVIII. yüzyılın ilk yarısında karşılaştı. 2 Ağustos 1737'de Avusturya-Macaristan destekli Sırp isyancıları Yenipazar'a girdiyse de iki gün sonra Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa bunları bozguna uğrattı. Bütün bu karışıklıklar Yenipazar'daki ticaret hayatını olumsuz yönde etkiledi, şehir ticarî ve iktisadî açıdan gündün güne geriledi. 1767 tarihli kayıtlara göre şehirde on dört müslüman, beş Sırp mahallesi kurulmuştu. Sırp'ların sayısında da artış olmuştu. Bu sırada Sırp'lar için bir Ortodoks kilisesi inşa

Altun Alem Camii – Yenipazar

YENİPAZAR

Yenipazar'da
Arap Camii
ve geri planda
Altun Alem Camii

edildi, müslümanlar da Leylek / Leylâk Camii'ni yaptırdı. 1799'da Fransızlar'ın Selânik'teki konsolosu Yenipazar'da 10-12.000 kişinin yaşadığını yazar. 1806'da Karacorce (Karadorde) önderliğindeki Sırp güçleri tekrar Yenipazar'a saldırdı, ancak bu defa da bir sonuç elde edemedi. 1807-1808'de bir seyyah Yenipazar'ın bu sıralarda 5000 Türk, 100 yahudi, 600 Çingene ve gerisi Sırp olmak üzere 15.000 kişilik nüfusu olduğunu tahmin etmiştir. Fakat bu tahmin hayli mübalağalı olmalıdır. Sırlar 1809'da önce Sjenica'ya, daha sonra Yenipazar'a girdiler ve çekilirken şehri ateşe verdiler. Bu yıkımlar XVI. yüzyıldan kalma büyük yapıların tamamen ortadan kalkmasına yol açtı. 1836'da Fransız coğrafyacısı Ami Boue şehirde 7000 kişinin bulunduğunu belirtir. İlerleyen yıllarda nüfus giderek arttı. 1857'de 1500 müslüman ve 100 hristiyan hânesi vardı, nüfusu da 12.000 dolayındaydı. Bundan altı yıl sonra coğrafyacı Mostars 2000 hânedeyi yaklaşık 10.000 nüfustan söz eder. Öte yandan 1817-1833 yılları arasında Yenipazar'ın merkezi olduğu sancağın durumu değişmiş, Klis ve Zvornik sancaklarıyla birlikte sancak statüsü kaldırılmıştı. Temmuz 1865'te yeniden bir düzenleme yapılarak vilâyet diye adlandırılan Bosna'nın yedi sancağından birini Yenipazar teşkil etti. Merkezi Sjenica olan sancak on kazadan meydana geliyordu (Yenipazar, Sjenica, Pljevlja [Taşlica], Nova Varoš, Prijepolje, Akova [Bijelo Polje], Mitrovica, Berane, Kolašin ve Trgovište).

1878'deki Berlin Antlaşması'nın 25. maddesine göre Yenipazar sancağının idaresi Osmanlı Devleti'ne kaldı. Fakat yeni idare usulünün uygulanıp uygulanmadığını denetlemek ve güvenliği sağlamak amacıyla Avusturya sancağın her tarafında asker bulundurma, askerî ve ticarî yollar yapma yetkisini ele geçirdi (*Muâhedât Mec-*

muası, V [1298], s. 126). Nisan 1879'daki anlaşmaya göre ise Avusturya ve Osmanlı Devleti Yenipazar sancağının bazı yerlerinde aynı miktarda askerî garnizonlar bulunduracaktı. Fakat bu anlaşma Yenipazar halkı arasında silâhlı mücadeleye kadar giden bir hoşnutsuzluğa yol açtı (Isović, IX [1958], s. 109-137). Ardından Yenipazar sancağı Bosna vilâyetinden ayrıldı ve Prizren ile beraber Kosova vilâyetine bağlandı. Kosova vilâyetine ait salnâmeğe göre (bk. bibl.) bu tarihteki vilâyet Priştine, Yenipazar, Üsküp, Prizren ve Debre sancaklarından meydana geliyordu. Yapılan çeşitli anlaşmalarla bölgeye Avusturya-Macaristan askerleri de girdi ve Yenipazar tam anlamıyla bir sınır bölgesi haline döndü. Böylece sancak bölgesi ve Yenipazar yeni kurulan Sırbistan ve Karadağ arasında bir tampon bölge oldu. 1881-1909 yılları arasında bölgedeki savaşlar Yenipazar ve çevresinden göçlere sebebiyet verdi, dolayısıyla buradaki ticarî ve iktisadî hayat bütünüyle geriledi. 1870'lerden itibaren savaşlar yüzünden Yenipazar'ın nüfusu günden güne azalmıştı. Şemseddin Sâmî'nin verdiği bilgiye göre merkez Yenipazar'ın nüfusu 13.000 idi, kazada 364 köy vardı ve nüfusu 34.006 idi (*Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4803). 1911'deki nüfus sayımına göre şehirde 13.847 kişi yaşıyordu, bunların 12.304'ü müslüman, 1543'ü hristiyandı.

21 Nisan 1879 tarihinde yapılan ve Yenipazar yahut İstanbul Antlaşması diye bilinen antlaşma ile Sancak uluslar arası statüye sahip olmuştu. Bu durum 1912 yılına kadar devam etti. Sırp, Bulgar ve Karadağ çetelerinin Osmanlı sınırlarında olaylar çıkarması, Bâbüâlî'nin Kosova'da yaşayan Arnavutlar'ın muhtariyet taleplerini kabul etmesinin ardından 1911'de Sultan Reşad'ın Rumeli'ye yaptığı seyahat bölge-

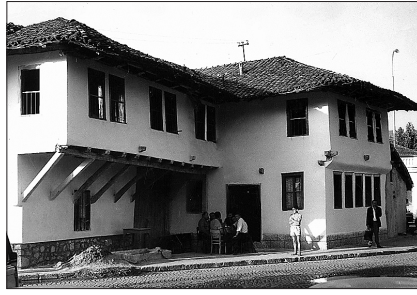
ye istikrar getirmede. Balkan Savaşı çıktığında Sırlar hiçbir direnişle karşılaşmadan Sancak ve Kosova bölgesini işgal ettiler. Bu işgal sırasında Yenipazar 23 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'nden ayrılmaya müslüman nüfusun büyük bir kısmı Türkiye'ye göç etti. Bunların yerine Raşka ve Bosna'nın çeşitli yerlerinden, çoğunluğu Sırp asıllı yeni göçmenler yerleştirildi. 1915'te Avusturya ordusunun müdahalesiyle Yenipazar, Sırlar'dan alınıp müslümanların idaresine teslim edildi. 1917'de Sjenica'daki toplantıda Yenipazar sancağının Bosna ile birleştirilmesine karar verildi. Ancak Avusturya ordusunun çekilmesi üzerine 1918'de Yenipazar, Sırlar tarafından işgal edildi ve yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Devleti'ne katıldı. 1938'de Türkiye-Yugoslavya arasında imzalanan anlaşmaya göre Sancak'tan ve Yenipazar'dan 40.000'i aşkın müslüman Türkiye'ye göç etti.

17 Nisan 1941'de Hitler Almanyası işgaline uğrayan Yenipazar müslümanların idaresine bırakıldı. 16 Haziran 1941'de Alman kumandanların da teşvikiyle Yenipazar ve etrafındaki bazı bölgelerin Arnavutluk'a ilhak kararı alındı. Yenipazar'ın mülki idaresinin Arnavutlar'a verilmesi müslümanlarla Sırlar arasındaki düşmanlığın artmasına yol açtı. 1944'te Tito önderliğindeki komünistler tarafından işgal edilen Yenipazar, 1945'ten itibaren kurulan Tito Yugoslavyası'nın Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içinde kaldı. 1953'te Split'te (Hırvatistan) Tito ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanı M. Fuad Köprülü arasında imzalanan Yugoslavya-Türkiye Centsiz Antlaşması (Bajrami, s. 259-306) Sancak'tan ve özellikle Yenipazar ve çevresindeki bölgelerden Türkiye'ye müslümanların göçlerini hızlandırdı. Bunlara rağmen Tito Yugoslavyası döneminde (1945-1992) Yenipazar hem Sırbistan'da önemli bir şehir hem de Sancak bölgesinin merkezi olarak görülmekteydi. Ancak Karadağ Cumhuriyeti 3 Haziran 2006 tarihinde bağımsızlığını ilân edip Sırbistan Cumhuriyeti'nden ayrılınca Sancak bölgesi doğu ve batı kısımlarına ayrıldı. Yenipazar günümüzde Sırbistan'da kalan Doğu Sancak'ın merkezidir.

Yugoslavya döneminde 1961'de Yenipazar Belediyesi alanında 58.777 kişi yaşıyordu, bunların 28.650'si müslümandı; 27.933'ünü Sırlar, 5400'ünü Türkler oluşturuyordu. Geri kalan nüfus Hırvat, Karadağlı, Arnavut ve Makedon olarak kaydedilmiştir. 1971 nüfus sayımında söz konusu belediye sınırları içerisindeki nüfusun

tamamı 64.326 kişiydi (37.140 müslüman, 25.076 Sırp, 755 Türk, 359 Karadağlı, 307 Arnavut, 210 Çingene ve 479 etnik kimliği belirsiz kişiler). 1991 yılına ait Yenipazar Belediyesi'nin resmî verilerine göre nüfus 85.583'e ulaştı (% 75,37 Boşnak, % 22,36 Sırp, % 0,27 Karadağlı, % 0,25 Arnavut ve % 1,75 diğer). Bugünkü gayri resmî verilerde Yenipazar Belediyesi nüfusunun 120.000 olduğu kaydedilir (2011 nüfus verilerinde 140.527 kişi gösterilir).

İslâm kültür eserleriyle donatılan Yenipazar'da çeşitli dönemlerde inşa edilen mimari eserlerin çoğu işgaller sırasında ki yangın (1689, 1737, 1809), sel felâketleri ve savaş tahribatı ile (1731, 1896) ortadan kalkmıştır. Zamanında otuz beşi bulunan camilerden günümüze kadar sadece on yedisi muhafaza edilmiştir. Tek kubbeli İâ Bey Camii 1938'de yıktırılmıştır. Mevlânâ Muslihuddin tarafından yaptırılan Altun Alem Camii (1550) eski çarşının kenarında tek kubbeli olarak ayakta. 1516'da Hacı Ömer'in yaptırdığı ve Evliya Çelebi'nin kaydettiği Bor Camii savaşların birinde tahribata uğradıktan sonra restore edilmiştir (eski şeklini andıran sadece minaresi ve duvarlarının alt kısmıdır). Arap Camii (1528), XVIII. yüzyıla ait Leylek Camii ve 1836'da şehrin kenarında Muteselîm Eyüb Paşa Camii, Molla İbiş Camii ve onun karşısındaki sokakta Türk Hamamı (1489), Yenipazar'ın kuzeydoğusunda 4 km. uzaklıkta Hâfız Ahmed Paşa'nın yaptırdığı (1595) Yenipazar Kaplıcası gibi eserler günümüzde ayakta. 1450-1460 yılları arasında İâ Bey'in inşa ettirdiği tahmin edilen, 16.000 m² bir alana sahip kale bugün de mevcuttur. İâ Bey Hamamı 1970'lerde restore edilmiştir. Gaziler mezarlığı denilen ve 1683-1699 Osmanlı-Avusturya savaşının ardından bu adı alan kabristan zamanımıza ulaşmıştır. Bu arada manastır ve kiliseler de Osmanlı dönemi

Yenipazar'da XVIII. yüzyıl sonuna ait Amir Agin Hanı

boyunca varlıklarını korumuş olup bugün çoğu ayakta. X. yüzyılda yapılan ve XVIII. yüzyılda Ras rahiplerinin katedrali olan St. Petar (Petrova Crkva) Kilisesi, Sopogčani Manastırı (1264-1265) ve XII. yüzyıl sonlarında inşa edilen Djurdjevi Stupovi Manastırı bunlar arasında sayılabilir. Sancak'ın köylerinde de XVI ve XVII. yüzyıldan kalma çok sayıda kilise zamanımıza ulaşmıştır. Şehirde bugün müslüman kesim tarafında faaliyet gösteren Sulejman Ugljanin ve Rasim Ljaić liderliğinde siyasî partiler örgütlenmiştir. Sancak ve Sırbistan Başmüftülüğü de Yenipazar'da faaliyetlerini sürdürmekte, bu idareye ait İâ Bey Medresesi adlı bir İmam-Hatip Lisesi, bir İslâm Akademisi (İlâhiyat Fakültesi) ve *Glas Islama* adlı bir dergi mevcuttur. Yenipazar'da ayrıca yine müftülük tarafından desteklenen bir vakıf aracılığıyla 2002'de kurulan özel bir üniversite bulunmaktadır. Günümüzde Yenipazar'da ticaret, ziraat, hayvancılık ve ormancılık gelişmiş durumdadır; tekstil, mobilya, kereste gibi sektörler vardır. Tito Yugoslavyası döneminde uygulanan yeni imar planlarıyla şehir modern bir görünüme kavuşmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 24, s. 115-118; nr. 56, s. 9-10; BA, KK, nr. 262, s. 2, 34; *Tahrir Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 0.76, s. 8-12, 26-28; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 544-546; *Kosova Vilâyeti Salnâmesi* (1296); a.e. (1304), s. 127, 128, 134, 137, 143, 224, 723, 856; Cevdet, *Tezâkir*, III, 91-97; Ahmed Rifat, *Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1300, VII, 223; Hazim Şabanović, *Bosanski Pašaluk-Postanak i Upravna Podjela*, Sarajevo 1959, s. 184, 186-194, 229-234; a.mlf., *Krajište Isa-bega Ishakovića. Zbirni katastarski popis iz 1455. godine*, Sarajevo 1964, s. 43, 54; V. Vinaver, "Period Turske Vladavine (XV-XVIII veka)", *Novi Pazar i Okolina*, Novi Pazar 1969, s. 152-194; A. Andrejević, "Spomenici Islamske Umetnosti", a.e., s. 195-214; a.mlf., "Altun-Alem Džamija u Novom Pazaru", *Zbornik Radova Svetozara Radovića*, Beograd 1969, s. 1-10; Ejup Mušović, "Islamski

Spomenici Novog Pazara", *Novi Pazar i Okolina*, Novi Pazar 1969, s. 70-94; a.mlf., *Etnički Procesi i Etnička Struktura Stanovništva Novog Pazara*, Beograd 1979, s. 7-13, 51-81; a.mlf., "Novi Pazar", *Mostovi*, sy. 11, Pljevlja 1971, s. 110-118; a.mlf., "Evlija Čelebića o Novom Pazaru", a.e., sy. 13 (1972), s. 84-89; a.mlf., "Stari Zanati u Novom Pazaru", a.e., sy. 18 (1973), s. 123-143; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri II, III*, 317-337; Ahmed Aličić, *Uredjenje Bosanskog Ejaleta od 1789. do 1878. godine*, Sarajevo 1983, tür.yer.; a.mlf., *Sumarni Popis Sanžaka Bosna 1486/69 godine*, Mostar 2008; Enes Pelidija, *Bosanski Ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog Mira*, Sarajevo 1989, s. 41-48; Haki-ja Avdović, *Položaj Muslimana u Sandžaku*, Sarajevo 1991, tür.yer.; Hakif Bajrami, "Marrëveshja Xhentelmenë Tito-Kypriili më 1953 në Split", *Vjetar*, Prishtinë 2001, s. 259-306; Muâhedât Mecmuası, V, İstanbul 1298, s. 126; Gravier Gaston, "Le Sandžak de Novi Pazar", *Annales de Geographie*, XXII/121, Paris 15.1.1913, s. 41-67; K. Isović, "Austro-Ugarsko Zaposedanje Novopazarskog Sandžaka 1879 Godine", *Godišnjak Društva Istoričara Bosne i Hercegovine*, IX, Sarajevo 1958, s. 109-137; A. Hadžić, "Najraniji Turski Izvori o Rudnicima i Trgovima u Bosni", *Prilozi Instituta za Istoriju*, X/2, Sarajevo 1974, s. 160-161; Olga Zirojević, "Novi Pazar u Turskim Izvorima do Kraja XVI veka", *Novopazarski Zbornik*, sy. 1, Novi Pazar 1977, s. 111-119; I. Susević, "Novipazarska Tvrdjava u Malije Defterima", a.e., sy. 5 (1981), s. 31-39; a.mlf., "Novi Pazar i popisu iz druge polovine XVI veka", a.e., sy. 6 (1982), s. 155-168; Hatica Car-Drnda, "Osnivanje Novog Pazara i njegoy razvitak da Kraje XVI Stoledja", a.e., sy. 8 (1984), s. 77-102; Hans-Jürgen Kornrumpf, "Der Sancak Novi Pazar. Zur Geschichte einer irreführenden Bezeichnung", *Ar.O*, LXIX/2 (2001), s. 181-186; Kâmûsü'l-a'lâm, VI, 4803; V. Radovanović, "Novi Pazar", *Narodna Enciklopedija*, Zagreb 1928, III, 114-115; Miroslav Lutovac, "Novi Pazar", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1965, VI, 309-310; Nazif Hoca, "Yeni Pazar", *İA*, XIII, 395-399; A. Popović, "Yeñi Bâzâr", *El²* (İng.), XI, 321-322.

MUHAMMET ARUÇI

YENİPAZAR

Bulgaristan'da
Osmanlılar tarafından kurulan
kasaba.

Günümüzde Novi Pazar adıyla bilinmekte olup Şumnu'nun (Şumen) 20 km. kuzeydoğusunda yer alır. Bulgarca kaynaklarda 1878'e kadar Enipazar ismiyle zikredilmektedir. Burası XVI. yüzyılda ortaya çıkmış ve Silistre sancağının Pravadi (Provađa) kazasında nahiye merkezi ve küçük bir kasaba olarak gelişme göstermiş, XVII. yüzyıldan itibaren bir kaza merkezi haline gelmiştir. Yenipazar kazasının 1873'te otuzu Türkçe, dokuzu Bulgarca ad taşıyan toplam otuz dokuz köyü vardı. Türk köylerinden bazılarında hristiyan nüfus ağır-

İâ Bey Hamamı – Yenipazar

